

الشمس
الحرمان
الحرمان

سرشناسه:	نصیری، علی، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور:	آشنایی با تاریخ و منابع حدیثی / علی نصیری.
وضعیت ویراست:	[ویراست ۲].
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۱.
مرجع تولید:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ
مشخصات ظاهری:	۳۱۲ ص.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۶۱۱-۲
وضعیت فهرست نویسی:	فایا
یادداشت:	چاپ قبلی: مرکز جهانی علوم اسلامی، ۱۳۸۵.
یادداشت:	چاپ دوم
یادداشت:	چاپ سوم: ۱۳۹۸ (فیپا).
یادداشت:	کتابنامه: ص ۳۰۲.
موضوع:	حدیث؛ حدیث. تاریخ؛ احادیث. مأخذ؛ محدثان
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی ﷺ العالمية.
رده بندی کنگره:	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
رده بندی دیویی:	۱۳۹۱ ۴۶۴۶/ن ۱۰۹/ BP
شماره کتابشناسی ملی:	۲۹۷/۲۶
	۲۶۸۸۹۰۴

آشنایی با تاریخ و منابع حدیثی

علی نصیری

پژوهشگاه
بین‌المللی المصطفی ﷺ

آشنایی با تاریخ و منابع حدیثی

مؤلف: علی نصیری

چاپ سوم: ۱۳۹۸ ش / ۱۴۴۰ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۴۶۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
- تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴
- دورنگار: داخلی +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۹۱۰۵
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

<http://buy-pub.miu.ac.ir>

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید اثر یاری رساندند.

■ ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
■ ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

■ مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریکندی
■ مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
■ ناظر فنی: علی عبادی فرد

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها نیازهایی را به وجود آورده است که پاسخ‌گویی به آنها، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت نیروهای متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو، کتاب‌های آموزشی نیز باید هماهنگ با این دگرگونی‌ها سامان یابد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگ غرب در سایه رسانه‌ها، اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند هویدا است که این مهم جز با ایجاد رشته‌های تخصصی و پدید آوردن متن‌های نو و پربار، گسترش دامنه آموزش و پرورش سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام نخواهد رسید.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. همچنین بازنگری متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها به افزایش نشاط علمی مراکز آموزشی خواهد انجامید.

حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که

در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. «جامعه المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، نگارش متن‌های درسی مناسب را سرلوحه تلاش‌های خود قرار داده که تدوین و نشر متن‌های آموزشی در موضوعات گوناگون علوم دینی، برآیند این تلاش است.

«مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» از فرزانه‌گانی که در پیدایش این اثر نقش داشته‌اند سپاس‌گزار است و آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی پیشکش می‌کند.

مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از هنرنمایی مؤمنان، مجاهدان و عالمانی است که با تمسک و پای‌بندی به حقیقت بی‌مته‌ها، در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند و در این میان، چه درخشندگی چشم‌نوازی در اسلام عزیز است که علم را، به ذات خود، شرافت‌مند و فخیم دانسته و از باب تا محراب کائنات را سراسر علم و عالم و معلوم می‌نمایاند و در مکتب آن، جز اولو العلم و راسخان در مسیر طلب دانش، کسی را توان دست‌یابی به گنجینه‌های حکمت نیست.

علم برخاسته از وجدان پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد کمال انسانی، عظمت روحی و رشد معنوی می‌بخشد و فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم جامعه را سمت و سوی سعادت‌مندانه بخشیده و آن را به جامعه‌ای متمدن و پیشرو متحول می‌کند. بی‌توجهی و یا کوتاه‌فکری است اگر فرد و جامعه‌ای به دنبال عزت، استقلال، هویت، امنیت، سعادت و سربلندی مادی و معنوی باشند اما آن را در صراطی غیر از حقیقت‌طلبی، علم‌اندوزی و حکمت‌مداری الهی طلب نمایند.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران که داعیه جهانی‌سازی کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را داشته و فروپاشی و افول تمدن‌های پوشالی غرب و شرق را به نظاره نشسته است، با اندیشه فقهاتی در اداره حکومت و نظریه مترقی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه نمود که امید و نشاط را نه تنها در شیعیان

و مسلمانان، بلکه در دل تمامی آزادی خواهان و حق طلبان سراسر جهان زنده ساخت. در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب (مدظله) با عزمی مصمم و با تمامی توان، همچون پیر و مراد خود خمینی کبیر رحمته الله علیه، در صحنه حاضر شده و بر خطورت و فوریت حرکت فراگیر و بی وقفه همه توان مندی ها و اراده ها جهت تحقق جنبش نرم افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه های میان بر و دانش فزا در این خصوص، تأکید ورزیده و پیشرفت این مهم را راهبری و رصد می کنند.

جامعة المصطفی رحمته الله علیه العالمية، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی رحمته الله علیه و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت علیهم السلام جامه تحقق می پوشاند.

پژوهشگاه بین المللی المصطفی رحمته الله علیه نیز که مهمترین و گسترده ترین مجموعه پژوهشی المصطفی رحمته الله علیه است، بومی سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق های نوین فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک درسی به ویژه با رویکرد اسلامی سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت های سازمانی المصطفی رحمته الله علیه را از جمله مأموریت ها و تکالیف خود می داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای دکتر علی نصیری برای دوره کارشناسی رشته علوم قرآن تهیه و تدوین شده است، در چارچوب همین اهداف و برنامه های پژوهشگاه و مبتنی بر نیازسنجی های صورت گرفته، تدوین و برای استفاده خوانندگان محترم تقدیم شده است.

در پایان لازم است ضمن ارج نهادن به تلاش های خالصانه مؤلف محترم، از کلیه دست اندرکاران محترم آماده سازی و انتشار این اثر ارزشمند، بویژه همکاران محترم مرکز بین المللی نشر و ترجمه المصطفی رحمته الله علیه و همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و انتشار آن نقش داشته اند، قدردانی و تشکر نمایم و از خداوند متعال برای ایشان و همه خادمان عرصه تبلیغ و نشر مفاهیم و معارف دینی، آرزوی بهروزی، موفقیت و سعادت نمایم.

فهرست

پیش‌گفتار ۱۵

بخش اول: آشنایی با کلیات علم حدیث

۱. جایگاه حدیث در دین‌شناسی ۲۱

آشنایی با اهمّ اصطلاحات حدیثی ۲۷

۱. حدیث ۲۷

۲. سنت ۳۱

۳. روایت ۳۲

۴. خیر ۳۳

۵. اثر ۳۵

۶. حدیث قدسی ۳۶

۲. آشنایی با تقسیمات اصلی احادیث ۴۱

تقسیم اولیه حدیث به متواتر و واحد ۴۱

۱. خیر متواتر و اقسام آن ۴۲

۲. خیر واحد و اقسام آن ۴۴

الف) صحیح ۴۵

ب) حسن ۴۷

ج) ضعیف ۴۸

۳. حجیت سنت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۵۳
۱. دلیل عقلی ۵۳
۲. دلایل نقلی ۵۴
- الف) قرآن ۵۵
- یکم) حجیت داوری پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۵۵
- دوم) برابری اطاعت از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و خدا ۵۶
- سوم) پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الگوی حسنه ۵۸
- چهارم) لزوم تمسک به تمام آموزه‌های پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۵۹
- ب) اجماع ۶۰
- ج) سیره عملی مسلمانان ۶۱
۴. حجیت یا عدم حجیت اقوال صحابه و تابعان ۶۵
- دیدگاه نخست: حجیت ذاتی و استقلالی اقوال صحابه ۶۷
- دیدگاه دوم: عدم حجیت ذاتی اقوال صحابه ۷۰

بخش دوم: آشنایی با تاریخ حدیث

۱. حدیث در دوره پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۸۳
- نشانه‌های اهتمام پیامبر به حدیث و کتابت آن ۸۴
۱. جایگاه فرهنگ تعلیم و تعلّم در اسلام ۸۴
۲. اهتمام پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به نشر حدیث ۸۶
۳. اهتمام پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به نگارش حدیث ۸۸
- الف) توصیه به نگارش حدیث ۸۹
- ب) فراهم آوردن برخی از نوشته‌های حدیثی ۹۱
۲. حدیث در دوران صحابه و تابعان ۹۵
- بررسی دلایل ممانعت از تدوین حدیث ۹۹
۱. روایات منسوب به پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۹۹
۲. جلوگیری از اختلاف مردم ۱۰۱
۳. بیم آمیختن قرآن با حدیث ۱۰۳
۳. آغاز نگارش حدیث ۱۱۱
- سرنوشت حدیث پس از دوران صحابه و تابعان تاکنون ۱۱۳

- دوره ظهور و تکامل دانش‌های حدیثی ۱۱۴
۱. رجال حدیث ۱۱۵
۲. اصطلاحات حدیث ۱۱۶
۳. فقه الحدیث ۱۱۷
- الف) غریب الحدیث ۱۱۸
- ب) مختلف الحدیث ۱۱۸
- ج) ناسخ و منسوخ حدیث ۱۱۹
۴. مروری کوتاه به تاریخ حدیث شیعه ۱۲۳
- حدیث در دوره معاصر ۱۲۵

بخش سوم: آشنایی با جوامع حدیثی اهل سنت

۱. موطأً مالک بن انس ۱۳۵
۲. مسند احمد بن حنبل ۱۴۱
- ترتیب روایات مسند احمد بن حنبل ۱۴۳
- جایگاه مسند احمد بن حنبل، از نگاه اندیشه‌وران اهل سنت ۱۴۴
- مسند ابن حنبل در بوته نقد ۱۴۵
۳. صحیح بخاری ۱۵۱
- زندگینامه محمد بن اسماعیل بخاری ۱۵۱
- انگیزه تألیف صحیح بخاری ۱۵۶
- اعتبار و جایگاه صحیح بخاری از نگاه عالمان اهل سنت ۱۵۹
- انگیزه‌های رویکرد عالمان اهل سنت به صحیح بخاری ۱۶۱
۱. شخصیت مؤلف ۱۶۱
۲. قدمت کتاب ۱۶۲
۳. دقت و احتیاط در نگارش ۱۶۲
- صحیح بخاری در بوته نقد ۱۶۳
- آشنایی با شرح‌های صحیح بخاری ۱۶۹
۱. الکواکب الدراری ۱۷۰
۲. فتح الباری شرح صحیح البخاری ۱۷۰
۳. فتح الباری فی شرح صحیح البخاری ۱۷۱

۴. عمدة القاری فی شرح صحیح البخاری ۱۷۱
۵. ارشاد الساری لشرح صحیح البخاری ۱۷۲
۶. شرح صحیح البخاری ۱۷۳
۴. صحیح مسلم ۱۷۷
- زندگینامه مسلم بن حجاج نیشابوری ۱۷۷
- آشنایی با صحیح مسلم ۱۸۱
- جایگاه صحیح مسلم از نگاه دانشوران اهل سنت ۱۸۲
- انگیزه مسلم در تدوین صحیح ۱۸۵
- میزان اعتبار روایات صحیح مسلم ۱۸۸
- شیوه طرح روایات در صحیح مسلم ۱۹۰
- آشنایی با شرح‌های صحیح مسلم ۱۹۲
۱. المنهاج فی شرح صحیح مسلم ابن‌الحجاج ۱۹۲
۲. اکمال اکمال المعلم، و شرح آن (مکمل اکمال الکمال) ۱۹۳
۳. الدیباچ علی صحیح مسلم بن الحجاج ۱۹۳
۵. سنن ابی داود ۱۹۷
- آشنایی با زندگینامه ابی داود ۱۹۷
- آشنایی با سنن ابی داود ۲۰۰
- جایگاه «سنن ابی داود» از نگاه دانشوران اهل سنت ۲۰۲
۶. سنن ترمذی ۲۰۷
- زندگینامه ترمذی ۲۰۷
- معرفی سنن ترمذی ۲۰۹
- شیوه ترمذی در نقل روایات ۲۱۱
- آشنایی با کتاب علل ترمذی ۲۱۵
- سنن ترمذی و نقدها ۲۱۷
۷. سنن نسایی ۲۲۱
- زندگینامه نسایی ۲۲۱
- معرفی کتاب سنن نسایی ۲۲۴
- جایگاه کتاب نسایی از نگاه محدثان اهل سنت ۲۲۵
- شیوه نسایی در طرح روایات ۲۲۷

۲۳۱ سنن ابن ماجه	۸
۲۳۱ زندگینامه ابن ماجه	
۲۳۲ معرفی سنن ابن ماجه	
۲۳۵ شیوه ابن ماجه در ذکر روایات	

بخش چهارم: آشنایی با کتب اربعه شیعه

۲۴۱ ۱. کافی	
۲۴۱ زندگینامه ثقة الاسلام کلینی	
۲۴۴ مشایخ و راویان کلینی	
۲۴۵ ستایش کلینی از زبان دانشوران شیعه	
۲۴۸ معرفی اجمالی کافی	
۲۴۹ انگیزه تألیف کافی	
۲۵۰ شیوه تألیف کافی	
۲۵۱ ویژگی ها و امتیازات کافی	
۲۵۱ ۱. جامعیت نسبی	
۲۵۲ ۲. چینش قابل تحسین	
۲۵۵ ۳. رعایت اصول جامع نویسی	
۲۵۶ کارهای انجام گرفته درباره کافی	
۲۵۹ ۲. من لایحضره الفقیه	
۲۵۹ زندگینامه شیخ صدوق	
۲۶۲ مشایخ و شاگردان شیخ صدوق	
۲۶۴ شیخ صدوق از نگاه دانشوران شیعه	
۲۶۷ معرفی اجمالی من لایحضره الفقیه	
۲۶۹ انگیزه تألیف	
۲۷۱ شیوه شیخ صدوق در تدوین کتاب فقیه	
۲۷۲ ویژگی ها و امتیازات من لایحضره الفقیه	
۲۷۹ ۳. تهذیب الاحکام فی شرح المقنعة	
۲۷۹ زندگینامه شیخ طوسی	
۲۸۳ آشنایی اجمالی با کتاب تهذیب الاحکام	

- ۲۸۴..... دلایل انتخاب کتاب مقنعه برای شرح روایی.....
- ۲۸۴..... ۱. جایگاه شیخ مفید.....
- ۲۸۴..... ۲. کتاب مقنعه، منعکس کننده دیدگاه‌های شیعه.....
- ۲۸۵..... ۳. بهره‌مندی از حمایت علمی و معنوی شیخ مفید.....
- ۲۸۵..... انگیزه تألیف تهذیب الاحکام.....
- ۲۸۹..... شیوه نگارش تهذیب الاحکام.....
- ۲۹۱..... ویژگی‌ها و امتیازات تهذیب الاحکام.....
- ۲۹۳..... ۴. الاستبصار فیما اختلف من الاخبار.....
- ۲۹۴..... انگیزه تألیف.....
- ۲۹۵..... شیوه نگارش الاستبصار.....
- ۲۹۷..... مقایسه‌ای میان تهذیب الاحکام و استبصار.....
- ۲۹۸..... ۱. نقاط اشتراک.....
- ۲۹۸..... ۲. نقاط امتیاز.....
- ۳۰۰..... چکیده فصل سه و چهار.....
- ۳۰۱..... پرسش و پژوهش فصل سه و چهار.....
- ۳۰۱..... منابع برای مطالعه و تحقیق.....
- ۳۰۲..... کتابنامه.....